

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej mgr Moniki Krzeszewskiej pod tytułem *Aktywność polityczna alterglobalistycznych ruchów społecznych wobec konsumpcjonizmu* (Szczecin 2019, ss. 351), napisanej pod kierunkiem prof. US dra hab. Andrzeja Wojtaszaka na Wydziale Humanistycznym w Instytucie Politologii i Europeistyki Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie

(1) Temat, przedmiot, cele i metody pracy

Ze sformułowania tematu pracy doktorskiej wynika, że Autorka położyła główny nacisk na badanie aktywności politycznej alterglobalistycznych ruchów społecznych ukierunkowanej na zjawisko konsumpcjonizmu. We wstępie dysertacji zasadniczy przedmiot badań został doprecyzowany i określony jako *koncentracja na postawach i zasadach postępowania członków alterglobalistycznych ruchów społecznych wobec zjawiska konsumpcjonizmu* (strona 5). W dalszej części wstępu podano, że główny kierunek badań Autorki *jest skoncentrowany na analizie aktywności społeczno-politycznej członków ruchów społecznych wobec konsumpcjonizmu oraz kolonizacji polityczno-kulturowej koncernów transnarodowych, proponujących nowoczesnym społeczeństwom konsumpcyjny styl życia jako wartość samą w sobie* (strona 7). Natomiast w innej części wstępu Autorka uznała za główny problem badawczy *ukazanie zjawiska masowego konsumpcjonizmu* (strona 5). Jeszcze inny pogląd wyrażono w podrozdziale 1.1.1., gdzie podano, iż problemem zasadniczym, *który autorka chciałaby podjąć w niniejszej dysertacji jest odpowiedź na pytanie: jaki wpływ ma konsumpcjonizm na kształtowanie się postaw politycznych w społeczeństwie obywatelskim?* (strona 34).

Z zakresłonego w taki sposób tematu i przedmiotu badań wyłania się również ich cel. Zasadniczym celem niniejszej rozprawy według jej Autorki jest *przeanalizowanie szerokiego wachlarza postaw uczestników współczesnych ruchów społecznych oraz ukazanie ich jako przeciwwagi dla zjawiska konsumpcjonizmu* (strona 3). W dalszej części wstępu za główny cel pracy przyjęto *ukazanie wymiarów konfliktu związanego z rozwojem współczesnych mechanizmów cywilizacyjnych, których następstwem jest powstanie nowoczesnej formy politycznej aktywności obywatelskiej, co jest odpowiedzią na pojawienie się nowego typu kolonizacji kulturowej, promowanej przez instytucje i firmy transnarodowe* (strona 6).

Ponadto Autorka sformułowała pięć celów pomocniczych, którymi są: 1) *analiza współczesnych przemian i ich skutków politycznych w obrębie społeczeństwa zglobalizowanego*, 2) *potrzeba aktualizacji wiedzy naukowej o element rzeczywistej zawartości przestrzeni społeczno-politycznej*, 3) *wykazanie, że ruchy społeczne stanowią formę samoobrony przed regułami życia społeczno-politycznego, redukującego jednostki do roli manipulowanych, kontrolowanych, uzależnionych od struktur i organizacji elementów systemu*, 4) *wykazanie, że we współczesnym świecie ulegającym globalizacji jednocześnie występuje korelowanie zjawisk do tej pory oddzielonych od siebie i polityzacji obszarów, które nie są polityczne z natury*, 5) *ukazanie przykładów jednostronnego imperializmu polityczno-kulturowego narzuconego przez firmy transnarodowe* (strony 6-7).

Autorka sformułowała dwie następujące hipotezy badawcze:

1) *Rosnący zasięg kultury konsumpcyjnej wpływa na tworzenie się alternatywnych form działalności obywatelskiej oraz może skłaniać wiele jednostek w organizowanie się w ruchy społeczne. Jest to proces, który może stanowić przeciwwagę dla supremacji polityczno-kulturowej koncernów transnarodowych.*

2) *Konsumpcjonizm promowany przez globalne media wpływa na społeczeństwo wytwarzając proces implozji informacyjnej, przyczyniając się do rosnącej alienacji społeczeństw oraz atomizowania się elit politycznych* (strona 8).

W potwierdzeniu założeń wyrażonych w dwu powyższych hipotezach Autorce miało pomóc udzielenie odpowiedzi na trzynaście szczegółowych pytań badawczych (strony 8-9).

Rozważania przedstawione w recenzowanej dysertacji obejmują okres *od połowy lat dziewięćdziesiątych XX wieku do drugiej dekady XXI wieku* (strona 7).

Recenzowana praca z założenia jest monograficzna i zawiera poza warstwą opisowo-analityczną i eksplanacyjną również wyniki autorskich ilościowych i jakościowych badań porównawczych. Z punktu widzenia poznawczego dysertacja ma charakter politologiczno-historyczny, aczkolwiek z konieczności obejmuje zainteresowaniem również zagadnienia wchodzące w obszar innych dziedzin i dyscyplin nauki, między innymi stosunków międzynarodowych, ekonomii politycznej i gospodarki światowej, socjologii, prawa, antropologii kulturowej, kulturoznawstwa.

Autorka w swoich badaniach korzystała z różnych paradygmatów teoretycznych, posiłkując się w szczególności podejściem interdyscyplinarnym oraz teorią neoinstytucjonalizmu (strony 9-11). Zastosowała wiele metod i technik badawczych, w tym: metody historyczne, metodę instytucjonalną, behawioralną, genetyczną, systemową, komparatystyczną, krytyki źródeł, decyzyjną, ilościową i jakościową, techniki analizy dokumentów, danych statystycznych, zawartości i treści mediów oraz syntezy teoriopoznawczej (strony 12-14).

(2) Struktura i zawartość pracy

Praca o objętości 351 stron maszynopisu składa się w kolejności ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, streszczenia w języku polskim i angielskim, bibliografii i spisu tabel.

Ponad 73% zawartości dysertacji składa się na część merytoryczną (259 stron). Rozważania pod względem treściowym mają charakter problemowo-terminologiczny (rozdział I), problemowy (rozdziały II, III), problemowo-chronologiczny (rozdział IV) i problemowo-porównawczy (rozdział V). W procesie badawczym posługiwano się wieloma sposobami narracji naukowej, korzystając między innymi z analizy, deskrypcji, interpretacji, krytyki, porównania, indukcji, dedukcji czy syntezy.

W pierwszym rozdziale („Podstawowe kategorie analityczne pracy”) Autorka skupia się na genezie konsumeryzmu, definiuje pojęcia konsumpcjonizmu i konsumeryzmu oraz klasyfikuje ich typy, a także omawia źródła alterglobalistycznych ruchów społecznych oraz charakteryzuje czynniki je kształtujące i przedstawia klasyfikację tych ruchów. Ta część pracy wprowadza niejako w badaną problematykę i ma charakter głównie deskryptywny, częściowo porównawczy i teoretyczno-syntetyczny. Rozdział ma 63 strony i pod względem objętości jest drugim w kolejności rozdziałem (ponad 24% zawartości części merytorycznej pracy).

W drugim rozdziale pracy („Instytucje ponadnarodowe i ich wpływ na kształtowanie kultury konsumpcyjnej”) przedstawiono teorię tzw. „globalizacji korporacyjnej”, wyodrębniono głównych aktorów politycznych tego nurtu oraz politykę korporacji transnarodowych i ich wpływ na rynki globalne i proces kreowania kultury konsumpcyjnej. Rozdział ten ma charakter deskryptywny i częściowo analityczno-syntetyczny oraz porównawczy. Liczy 49 stron.

Rozdział trzeci („Postawa alterglobalistycznych ruchów konsumenckich wobec kreowania kultury konsumpcyjnej”) obejmuje charakterystykę politycznych, ekonomicznych, społecznych i etycznych aspektów działalności ruchów alterglobalistycznych wobec kultury konsumpcyjnej. Ta część pracy ma charakter zarówno deskryptywny, jak analityczno-porównawczy. Rozdział liczy 66 stron i jest najobszerniejszym rozdziałem pracy (obejmuje ponad 25% części merytorycznej dysertacji).

W rozdziale czwartym pracy („Ruchy alterglobalistyczne jako forma sprzeciwu przeciwko globalizacji korporacyjnej”) przedstawiono organizację i działalność wybranych czterech nurtów i ruchów alterglobalistycznych oraz scharakteryzowano rozwój organizacyjny ruchów alterglobalistycznych w Europie Środkowo-Wschodniej. Rozdział ma charakter zarówno deskryptywny, jak i analityczno-porównawczy. Liczy 59 stron.

Rozdział piąty i ostatni pracy („Taktyka polityczna ruchów społecznych wobec korporacjonizmu”) obejmuje rozważania, które dotyczą zarówno głównych strategii politycznych alterglobalistycznych ruchów społecznych oraz metod działania i ich skuteczności, jak również ich oceny oraz roli w procesie kształtowania współczesnego modelu globalizacji i koncepcji zrównoważonego rozwoju. Ten fragment pracy ma charakter zarówno deskryptywny, jak analityczno-porównawczy i syntetyczno-teoretyczny. Rozdział liczy zaledwie 22 strony i pod względem objętości jest najmniejszym rozdziałem dysertacji.

Obszerną bibliografię podzielono w kolejności na słowniki i encyklopedie, monografie i opracowania, artykuły naukowe i materiały konferencyjne oraz źródła internetowe.

(3) Uwagi

W ramach uwag ogólnych, dotyczących głównie redakcji tekstu dysertacji, warto zauważyć, iż Autorka w stosunkowo obszernej objętościowo pracy – nasyconej ogromną liczbą źródeł i opracowań (818 przypisów) – nie przyjęła zasady numerowania przypisów u dołu strony w obrębie poszczególnych rozdziałów.

W odniesieniu do treści poszczególnych fragmentów pracy pozwolę sobie zwrócić uwagę na pewne, być może drobne, elementy.

W podrozdziale 1.1. „Geneza konsumeryzmu” Autorka zawarła rozważania zarówno o konsumpcjonizmie, jak i konsumeryzmie. Dlatego być może lepiej będzie, gdy oba te pojęcia znajdą się w tytule tego podrozdziału, który mógłby przyjąć wówczas następującą

formę: „Idee konsumpcjonizmu i konsumeryzmu”. W tytule podrozdziału 1.2. warto zastanowić się nad rezygnacją z frazy „w sferze relacji ruchów alterglobalistycznych wobec konsumpcjonizmu”. Wiadomo bowiem z tematu pracy, iż Autorka zajmuje się aktywnością polityczną alterglobalistycznych ruchów społecznych wobec konsumpcjonizmu.

W tytule rozdziału IV znajduje się drobny błąd literowy. Zamiast „globaliacji” powinno być „globalizacji” (strony 2 i 196). Wydaje się, że niefortunnie została sformułowana fraza „sprzeciwu przeciwko”. Zamiast niej proponuję użycie wyrażenia „przeciwstawienia się”. Wówczas temat rozdziału będzie następujący: „Ruchy globalistyczne jako forma przeciwstawienia się globalizacji korporacyjnej”.

W temacie rozdziału V znajduje się wyrażenie „taktyka polityczna”, która oznacza w zasadzie ogół sposobów realizacji założonych celów przed podmiot polityczny. Natomiast w podrozdziale 5.1. mamy wyrażenie „główne strategie polityczne”, które możemy definiować jako sposób określenia przez podmiot polityczny swoich zasadniczych celów oraz środków, jakich chce użyć w ich osiągnięciu. Dlatego lepiej – zarówno dla jasności tematu, jak i jego koherentności – będzie połączenie w nim obu wyrażen. Wówczas temat rozdziału V można sformułować następująco: „Strategia i taktyka polityczna ruchów społecznych wobec korporacjonizmu”.

Niefortunnie sformułowano fragmenty następujących zdań wstępu do pracy: „zaowocowały niespotykaną do tej pory w historii aprecjacja firm ponadnarodowych z olbrzymią skalą wzrostu obrotów i ilości sprzedawanych towarów” (wiersze 11-9 od dołu na stronie 3), „Ten fakt nie został bez znaczenia” (wiersz 9 od dołu na stronie 3), „w jaki sposób społeczeństwo wyobraża sobie stosunek ze wszelkimi dobrami” (wiersze 6-5 od dołu na stronie 3), „usiłowały się konfrontować oraz demaskować często nielegalne praktyki koncernów ponadnarodowych, ukrytych po płaszczykiem troski o wygodę i komfort klienta” (wiersze 1-3 od góry na stronie 4), „który właściwie wciąż się dzieje na naszych oczach” (wiersze 11-12 od góry na stronie 4), „ta wciąż transformująca się rzeczywistość stale wymaga aktualizacji” (wiersz 13 od góry na stronie 4), „zamiennik aktywności ludzkiej w postaci konsumpcjonizmu nie jest jednym z ważnych elementów” (wiersze 12-11 od dołu na stronie 4), „stale zmieniająca się globalna rzeczywistość wymaga uaktualnienia” (wiersze 1-2 od góry na stronie 6), „uaktualniania skutków tych procesów” (wiersz 9 od góry na stronie 6), „Ruch przyjął taktykę domagającą się przejęcia władzy nie rządu politycznego,

lecz we własnych społecznościach, domagając się uznania swych struktur przez państwo” (wiersze 11-9 od dołu na stronie 7), „które pod wpływem tych przemian starają się stanowić przeciwwagę” (wiersze 10-11 od góry na stronie 8), „sformułowanych hipotez zostało sformułowanych” (wiersz 17 od dołu na stronie 8), „wpływa na wykształcenie nowych metod” (wiersz 7 od dołu na stronie 8), „charakter procesów w niej przebiegających jest jednym z trudniejszych procesów” (wiersze 3-4 od góry na stronie 9), „ponieważ skomplikowana pajęczyna życia społecznego z powszechną dostępnością do dóbr, przeplatana zacieraniem się granic oraz znaczeń powoduje, że również narzędzia badawcze powinny się dostosowywać do tworzenia nowych struktur, które dotyczą pogranicza różnych dziedzin nauki i badanie ich w jednym kontekście wyłoni obraz jednoznaczny, zniekształcony monochromatycznym i płaskim ujęciem” (wiersze 10-14 od góry na stronie 9), „nowy instytucjonalizm nie jest już utożsamianiem instytucji politycznych jedynie z organizacjami politycznymi” (wiersze 12-11 od dołu na stronie 10), „z racji dużych możliwości interpretacyjnych oraz dokładnego pomiaru materiału badawczego” (wiersze 2-1 od dołu na stronie 10), „nie konkretne zdarzenia czy relacje mówią same za siebie, lecz są tworzone przez badacza w określonym czasie historycznym i przestrzeni społecznej” (wiersze 12-14 od góry na stronie 11), „postaw politycznych ruchów społecznych” (wiersz 14 od góry na stronie 11), „w dziedzinie rekonstruowania i analizowania pomiędzy poszczególnymi elementami składającymi się na powstawanie ruchu społecznego a jego relacją z koncernami ponadnarodowymi” (wiersze 3-5 od góry na stronie 12), „są przykładem zdezagregowanego pojęcia instytucji” (wiersze 13-14 od góry na stronie 12), „umożliwia przeanalizowanie w obrębie mikrosystemu określonych negocjacji i porozumień, co pozwoli na precyzyjną charakterystykę wybranego systemu” (wiersze 9-8 od dołu na stronie 12), „koncerny ponadnarodowe to rodzaj organizacji, które stanowią pewne instytucje nieformalne” (wiersze 3-2 od dołu na stronie 12), „analiza decyzyjna, która wykaże działania nacisku politycznego konsumentów, który jest związany z decyzjami podejmowanymi podczas obrad gospodarczych największych państw świata” (wiersze 8-6 od dołu na stronie 13), „w analizie poziomu zaangażowania w działania polityczne” (wiersze 2-1 od dołu na stronie 13), „Zastosowano także metodę badania idei sprawiedliwości” (wiersz 7 od góry na stronie 14), „artykulacji ruchów społecznych” (wiersz 14 od dołu na stronie 14), „ujęć relacji ruchów społecznych i ich sprzeciwu wobec globalizacji korporacyjnej” (wiersze 2-1 od dołu na stronie 15), „zostanie umieszczona ocena przyczyn sukcesów i porażek politycznych współczesnych ruchów alterglobalistycznych oraz ich rola w kształtowaniu współczesnego

modelu globalizacji” (wiersze 5-7 od góry na stronie 16), „ma charakter podsumowania” (wiersz 8 od góry na stronie 16).

Autorka nie wyjaśnia na przykład: dla kogo lub dlaczego oraz gdzie i w jakim zakresie polityka wielkich korporacji jest destrukcyjna (od wiersza 1 od dołu na stronie 3 do wiersza 1 od góry na stronie 4). Autorka uznaje różnorodność teoretyczną neoinstytucjonalizmu zarówno za niewątpliwy walor tej teorii (wiersz 1 od góry na stronie 11), jak i jej ograniczenie metodologiczne (wiersz 9 od dołu na stronie 11). Zadziwiająco, że Autorka przyjmując teorię neoinstytucjonalizmu za ważką inspirację metodologiczną, nie zalicza jej jednak do głównych metod badawczych, stosowanych w jej pracy (strona 12). Zdumienie może budzić fakt, iż Autorka statuuje takie terminy, jak „aktywność”, „postawa” czy „zachowanie” jako bodaj najważniejsze kategorie służące jej do opisu badanej rzeczywistości, w żadnym miejscu pracy ich nie zdefiniowała.

Autorka w swojej narracji wielokrotnie używa pojęcia „aktualizacja”. W tradycyjnym rozumieniu oznacza ono dostosowywanie czegoś do obecnego stanu wiedzy, do obowiązujących przepisów, czy uwspółcześnianie, czyli dopasowanie do współczesności. Natomiast jego sens w recenzowanej pracy niekiedy wykracza poza zakres znaczeniowy tego terminu bądź jego użycie w danym kontekście jest niefortunne. Na przykład w zdaniu: „lokalne protesty przekształcają się (...) i są aktualizowane do bieżących decyzji politycznych i ekonomicznych” (wiersze 11-12 od góry na stronie 132). Podobnie jest z pojęciem „dezaktualizacja”, które oznacza po prostu utratę przez coś swojej aktualności. Trudno w tym kontekście znaczeniowym zgodzić się z Autorką, iż „tradycyjne wybory parlamentarne się dezaktualizują” (wiersz 14 od góry na stronie 132). Także termin „zaktualizowanie”, czyli uzupełnianie czegoś zgodnie z faktycznym stanem wiedzy lub przystosowywanie czegoś do aktualnych potrzeb, przybiera w pracy nieco inne znaczenie. Przykładowo w zdaniach: „państwo narodowe nie posiada już instrumentów politycznych do zaktualizowania wielkiej polityki światowej” (wiersze 17-16 od dołu na stronie 132), „na nowo definiowany konsumeryzm jest więc zaktualizowaną formą uczestnictwa obywateli w sferze politycznej” (wiersze 4-3 od dołu na stronie 139).

Gdzieniedzie znajdują się różnorodne drobne błędy językowe, na przykład: zamiast „jednostek w organizowanie się” powinno być „jednostek do organizowania się” (wiersz 3 od góry na stronie 8), zamiast „który” powinno być „która” (wiersz 9 od góry na stronie 8),

zamiast „nie zorganizowany” powinno być „niezorganizowany” (wiersz 7 od góry na stronie 15), zamiast „barier cłowych” powinno być „barier celnych” (wiersz 5 od góry na stronie 30), zamiast „niekierowanej konsumpcji” powinno być „nieokierowanej konsumpcji” (wiersz 5 od dołu na stronie 39), zamiast „służą głównie” powinno być „służą głównie” (tabela 1 na stronie 39, kolumna trzecia, wiersz drugi), zamiast „McDonald’sa” powinno być „McDonalda” (wiersz 3 od góry na stronie 43, wiersze 17-18 od góry na stronie 44, wiersz 14 od dołu na stronie 45), zamiast „nie jest w stanie w stanie” powinno być „nie jest w stanie” (wiersz 10 od góry na stronie 131), zamiast „wcześniej wyodrębniona konsumentów-obywateli” powinno być „wcześniej wyodrębniona kategoria konsumentów-obywateli” (wiersz 3 od góry na stronie 299).

Wyrażenie „internet” piszemy z małej litery (wiersz 6 od góry na stronie 14, wiersze 7 od góry oraz 6 od dołu na stronie 25, wiersz 15 od góry na stronie 26, wiersz 11 od dołu na stronie 73, wiersze 1, 3 i 10 od góry na stronie 74). Podobnie jak wyraz „internauta” (wiersz 1 od dołu na stronie 132). Warto przyjąć jedną zasadę pisania imienia przywoływanych w pracy osób, najczęściej autorów publikacji: w pełnym brzmieniu, bądź skróconym (na przykład: wiersze 5-1 od dołu na stronie 16, wiersz 7 od góry na stronie 19, wiersz 5 od dołu na stronie 19, wiersz 3 od góry na stronie 24, wiersze 5 i 1 od dołu na stronie 24, wiersze 5, 11-12 od góry oraz 4 i 2 od dołu na stronie 25, wiersz 8 od dołu na stronie 27, wiersz 13 od dołu na stronie 29, wiersz 7 od dołu na stronie 30). Inez Mackiewicz-Walczak i Małgorzata Remi nie są autorkami pracy doktorskiej „Postawy polskich konsumentów wobec polskich produktów ekologicznych jako przejaw globalnego trendu ekologicznego”, obronionej na Uniwersytecie Łódzkim (wiersze 9-6 od dołu na stronie 17).

Niefortunnie sformułowano fragmenty następujących zdań w części merytorycznej pracy: „zaspokojenie posiadanych dóbr na później” (wiersze 11-10 od dołu na stronie 18), „spowodowały znacznie zwiększoną przepuszczalność granic dla funkcjonowania firm zagranicznych” (wiersze 13-14 od góry na stronie 23), „silnie rozwiniętych mediów” oraz „całkiem nowe” (wiersze 15-14 od dołu na stronie 26), „zwiększenie ilości podaży” (wiersz 14 od góry na stronie 28), „warunki życia społecznego były procesem niezwykle powolnym” (wiersze 8-7 od dołu na stronie 29), „Populacja ludności rosła bardzo powoli z powodu braku dostępu ubogich klas społecznych do nowinek medycznych oraz przez bardzo ograniczoną ilość żywności” (wiersze 3-1 od dołu na stronie 29), „Opinia na temat globalizacji jest zależna od punktu widzenia oceniającego” (wiersz 2 od góry na stronie 30), „zwiększył przepaść

między posiadającymi a biedną częścią globu” (wiersz 6 od dołu na stronie 30), „zasięg ponad geograficzny” (wiersz 15 od góry na stronie 31), „tendencje nowożytnych społeczeństw do utożsamiania się z produktami i usługami” (wiersz 17 od góry na stronie 31), „ponieważ ich nabywanie świadczyło o podnoszeniu statusu społecznego oraz do poprawiania swojego wizerunku” (wiersze 13-12 od dołu na stronie 31), „Publikacje naukowe, które należą do problematyki konsumpcjonizmu i konsumeryzmu” (wiersz 10 od dołu na stronie 31), „są odbiciem relacji jednostek do nabywania towarów, przez taki sposób działania społeczność wyobraża sobie stosunek z wszelkimi dobrami” (wiersze 4-2 od dołu na stronie 32), „skutki tego niekorzystnego procesu ponosił interes narodowy” (wiersze 9-8 od dołu na stronie 33), „Społeczeństwo w sposób mniej lub bardziej świadomy ulega iluzji swoich potrzeb, wciąż nabywając towary” (wiersze 7-8 od góry na stronie 38), „role konsumenta-nabywcy i konsumenta-obywatela mogą być przeciwstawne w stosunku do siebie” (wiersze 11-10 od dołu na stronie 38), „Tak uwarunkowane zachowania konsumenckie dają możliwość wpływania na kluczowe decyzje wielkich firm oraz rozwiązania prawne” (wiersze 1-2 od góry na stronie 39), „pełnią równoległe role konsumentów i obywateli, co tylko pozornie się wyklucza” (wiersze 9-8 od dołu na stronie 40), „cały system biurokratyczny” (wiersz 1 od dołu na stronie 41), „Powstają tam strategie marketingowe, w których usługi i towary nie są produkowane w wystarczających ilościach dla zaspokojenia rynku” (wiersze 7-6 od dołu na stronie 43), „W początkach XIX wieku” (wiersz 6 od góry na stronie 58), „preparowanie ksiąg księgowych” (wiersz 13 od góry na stronie 118), „Aktywizm obywatelski zawsze był ważnym elementem do podejmowania analizy nad właściwościami współczesnego społeczeństwa” (wiersze 1-2 od góry na stronie 130), „czy każdy z tych terminów powinien być rozpatrywany jako jeden twór znaczeniowy, czy też należy zdefiniować osobno obie te kategorie” (wiersze 6-7 od góry na stronie 130), „Samodzielnie optymalizował poziom satysfakcji z produktu” (wiersz 3 od dołu na stronie 130), „kurz marketingowy” (wiersz 12 od dołu na stronie 131), „Choć charakter konsumenta i obywatela wydaje się być dość niekomplementarny, to jednak nie wyklucza się wzajemnie” (wiersze 4-3 od dołu na stronie 131), „konsumenci poprzez nabywanie realizują” (wiersz 1 od góry na stronie 132), „cały wachlarz” (wiersz 4 od góry na stronie 132), „przekształcają się zasięg globalny” (wiersz 11 od góry na stronie 132), „Konsument-nabywca jest jednostką postrzeganą jako dbanie tylko o własne indywidualne korzyści” (wiersze 10-9 od dołu na stronie 133), „zmodyfikowanie sfery przewartościowań w życiu człowieka” (wiersz 7 od dołu na stronie 142), „poruszono kwestię wykształcenia nowych metod strukturalnych” (wiersze 12-13 od góry na stronie 287).

W niektórych miejscach pracy interpunkcja powinna zostać poprawiona, na przykład: wiersz 6 od góry na stronie 8, wiersz 10 od dołu na stronie 9, wiersz 3 od góry na stronie 11, wiersz 4 od góry na stronie 12, wiersz 3 od dołu na stronie 25, wiersz 2 od góry na stronie 26, wiersz 13 od góry na stronie 29, wiersz 7 od dołu na stronie 31, wiersz 6 od dołu na stronie 32, wiersz 1 od dołu na stronie 37, wiersz 6 od góry na stronie 41, wiersz 8 od dołu na stronie 43, wiersz 8 od dołu na stronie 45, wiersz 10 od góry na stronie 130.

Brakuje cudzysłowu w tekście głównym pracy przy przypisach 32 na stronie 12 oraz 396 na stronie 131. Nie wiadomo, gdzie zaczyna się cytat, który kończy się znakiem cudzysłowu przed przypisem 69 na stronie 24. Autorka podczas zapisu powtarzanych źródeł i opracowań w przypisach stosuje zarówno znak „op. cit.”, jak i pierwszy wyraz tytułu zakończony trzema kropkami. Lepiej przyjąć jednolity system notacji przypisów. Tytuł tabeli 5 na stronie 79 wymaga przeredagowania. Nie podano waluty i nie określono miary wartości finansowej (prawdopodobnie w mld dol.) najcenniejszych marek świata (tabela 7 na stronie 124).

Korekty stylistycznej wymagają na przykład zdania w wierszach: 7-10 od góry na stronie 13, 4-6 od góry na stronie 18, 14-10 od dołu na stronie 25, 10-8 od dołu na stronie 31, 5-3 od dołu na stronie 34, 10-4 od dołu na stronie 38, 4-1 od dołu na stronie 40, 1-2 od góry na stronie 41, 3-4 oraz 8-11 od góry na stronie 42, 5-7 od góry na stronie 79, 13-11 od dołu na stronie 130, 5-7 od góry na stronie 131, 9-8 od dołu na stronie 131, 3-5 od góry na stronie 132.

Autorka powinna częściej stosować synonimy niektórych wyrażen, którymi wielokrotnie posługiwano się w tym samym lub sąsiednim zdaniu. Na przykład wyrażenie: „pojawienie się” (wiersze 12-13 od góry na stronie 15), „został” (wiersze 13-12 od dołu na stronie 15), „poziom” (wiersz 9 od góry na stronie 23), „stała się” (wiersz 11 od dołu na stronie 25), „wciąż” (wiersze 3-4 na stronie 39), „postrzeganie” (wiersze 13-12 od dołu na stronie 58), „duże” (wiersz 12 od dołu na stronie 78), „bardzo” (wiersze 8-7 od dołu na stronie 98).

Za niewłaściwą może być uznana praktyka prawie dosłownego powtarzania niektórych fragmentów pracy (na przykład na stronach 38 i 133 czy 132 i 287 oraz 302).

(4) Konkluzja

Dysertacja doktorska mgr Moniki Krzeszewskiej jest w miarę starannie zredagowana. Aczkolwiek narracja nie zawsze jest jasna i tym samym komunikatywna. Gdziekolwiek wątpliwości mogą budzić rozwlekłe zdania zarówno współrzędnie złożone, najczęściej jako łączne i przeciwstawne, czy podrzędnie złożone.

Warto jednak podkreślić olbrzymi wkład pracy Autorki w zebranie stosownych źródeł i opracowań oraz jej wysiłek w rzetelne przedstawienie aktywności politycznej alterglobalistycznych ruchów społecznych wobec idei konsumpcjonizmu.

Nie ulega wątpliwości, iż Autorka dysertacji poruszyła zagadnienia ważne z punktu widzenia zarówno nauk politycznych, socjologicznych czy ekonomicznych, jak i nauk o kulturze i mediach. W swoich badaniach bowiem podniosła nie tylko problematykę idei globalizmu, w tym globalizacji korporacyjnej i kultury korporacyjnej, konsumpcjonizmu i konsumeryzmu oraz postaw i zachowania aktywistów ruchów alterglobalistycznych wobec idei konsumpcjonizmu, lecz przedstawiła także strategię i taktykę organizacji anty- i alterglobalistycznych wobec powyższych idei, w tym również zagadnienia instytucjonalizacji organizacji społeczno-politycznych oraz oddziaływania wielkich korporacji ponadnarodowych na kształt kultury konsumpcyjnej.

W trakcie swoich dociekań poznawczych Autorka dysertacji wykazała się naukową sprawnością w porządkowaniu badanego materiału według klucza przedmiotowo-metodologicznego oraz samodzielnością myślenia i znaczną wiedzą, która polegała nie tylko na znajomości szeregu źródeł, materiałów i opracowań, lecz także na umiejętnym zastosowaniu i wykorzystaniu różnych technik i metod badawczych. Tym samym wniosła ona cenny osobisty wkład w lepsze poznanie badanej problematyki. Przedstawione w pracy wyniki studiów mają bowiem stosunkowo duży walor nie tylko porządkujący, lecz także poznawczy i świadczą o względnie dobrym przygotowaniu jej Autorki do samodzielnego prowadzenia badań z wykorzystaniem różnych źródeł i materiałów oraz metod i technik pracy naukowej.

W konsekwencji rozprawa doktorska mgr Moniki Krzeszewskiej pod tytułem *Aktywność polityczna alterglobalistycznych ruchów społecznych wobec konsumpcjonizmu*, poszerzając dotychczasową wiedzę w zakresie wybranym do badań, wnosi do niej nie tylko szereg nowych wniosków i punktów widzenia oraz ustaleń faktograficznych, lecz również

interesujące argumenty, oceny, opinie, interpretacje. Autorka względnie umiejętnie korzystała z różnorodnych źródeł i literatury przedmiotu oraz metod i technik badawczych, a także stosunkowo sprawnie posługiwała się terminologią naukową. Dlatego uważam, że rozprawa ta spełnia wymogi merytoryczne stawiane pracom doktorskim – określone w art. 13 ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.) – i stanowi podstawę dopuszczenia jej Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 2019-07-30

.....

prof. zw. dr hab. Ryszard Kowalczyk